

روستای ایرانی

روستای تاریخی درگاه (لوسن)

روستای درگاه در ۵۹ کیلومتری بخش رحیم‌آباد و ۷۴ کیلومتری جنوب شرقی شهرستان رودسر واقع گردیده و در گذشته «لوسن» نام داشته و امیران کیایی این روستا را به عنوان قصر ییلاقی و پایتخت اشکورات در نظر گرفته بودند.

این قصر بارگاه تابستانی سادات کیایی در آخرین نقطه شرقی دیلمان قدیم بوده است و در حال حاضر نیز در فصل تابستان شکوه و عظمت خاص به خود را دارا می‌باشد. سید ظهیرالدین از این محل چندین بار نام برده است و چنین نوشته است که سیدمحمد کیا در اشکور در ناحیه جبرکشایه به قریه لوسن هم عمرارتی چند را دستور به ساختن داد و اما با مراجعه به دل تاریخ مشون مشخا می‌شود که اشکور محل تاخت و تاز اشکانیان بوده و پایتخت اشکانیان نیز درگاه بوده است و در حال حاضر نیز قلعه معروف «پس‌باغ» در بالاسر در گاه واقع شده و این قلعه در چشم‌انداز طبیعی قلعه «بالاکوتی» قرار دارد. دهکده لوسن راهی به الموت هم دارد. پیتر ویلی درباره لوسن می‌نویسد: نشانه‌هایی وجود دارد که در گذشته لوسن شهری بزرگ و وسیع بوده است در گوشه و کنار بازمانده‌های برج‌ها و دیوارهای سنگی دیده می‌شود که دارای نقش و نگار می باشد و از چاهی قدیمی که در دهکده وجود دارد انواع کوزه‌های سفالی منقش و دشنه‌های برنزی و جام‌های زرین پیدا شده است و با توجه به حفاری‌های غیرمجاز افراد سودجو امروزه اکثر مردم از شهرهای بزرگ برای مشایعت و خرید غیرمجاز عتیقه‌جات و زیورآلات

قدیمی به این روستا می‌آیند که در این رابطه می‌بایستی سازمان میراث‌فرهنگی کشور دستور به کاوش‌های مجاز به افراد مجاز بدهد تا آثار گذشتگان بدین طریق آشکارا به نیغما نرود زیرا هر قومی با آثار تاریخی بجا مانده شناسنامه‌دار می‌شود. در این روستا بقعه‌ی متبر که نیز قرار دارد که به «سیده سلیمه» معروف می‌باشد که از سادات کیایی می‌باشد و دارای صندوقچه چوبی، در ورودی بقعه کولنگه سادح چوبی، بنای بقعه از سنگ و خشت می باشد. در حیاط بقعه آرامگاه مرد خدا و مومن منطقه که سالیان درازی به مردم خدمت نموده وجود دارد به نام مرحوم مغفور حسن علی پور فرزند علی و این تنها قبری است که در آرامگاه معروف منطقه وجود دارد و این بقعه از منزلت خاصی در میان مردم منطقه برخوردار می‌باشد.

لوسن جز قصر سلطنتی و خانه‌هایی به امر سلطان محمد ساخته شده بود و دارای کشاورزی بسیار زیاد و کشاورزی در منطقه قوون به صرفه بوده و محصولات آن عبارتند:زندق، فندق، گردو، گل گاوزبان، لوبیا، عدس و دارای دام و طیور زیادی نیز می باشد.بعد از اصلاحات ارضی در زمان‌های گذشته به حمایت مرحوم سید مرتضی عسکری

و مرحوم حسن علی پور از بزرگان خدوم منطقه نهر آب کشاورزی از روستای «سیزورده» با حمایت کشاورزان وارد روستای درگاه گردید که امروزه از این آب نهر کشاورزان استفاده‌ی بهینه در بهره‌برداری زمین‌های کشاورزی‌شان می‌نمایند.روستای درگاه در حال حاضر جاده آسفالته بسیار وسیعی دارد که تا روستای «لشکان» امتداد آسفالت می‌باشد و لشکان پایان حوزه استحفاظی راه گیلان می‌باشد و در تلدوم و امتداد این راه جاده تا استان قزوین ادامه دارد و از روستای درگاه به دلیل مستقیم بودن راه جاده کوتاه شده و تا قزوین ۱۳۰ کیلومتر فاصله دارد که جزو حوزه استحفاظی راه استان مازندران می‌باشد و این نزدیکی راه کشاورزان را مجاب نموده که برای فروش محصولات کشاورزی خود و خرید مایحتاج زندگی به قزوین می‌روند و بازار قزوین نیز از لحاظ ارزانی به دلیل پئذل توجه استان‌های دیگر و کشاورزی بودن منطقه نمونه در سطح کشور می‌باشد.روستای درگاه با درمانی خون‌گرم و خوب و مهمان‌نواز که هنوز به سنت‌های گذشتگان احترام می‌گذراند و مهمان را نعمت خانه خود و برکت خدا می‌دانند همیشه آماده پذیرایی از اهالی خوب شهرهای بزرگ کشور می‌باشند و از لحاظ برقی، آب، چاه‌های آسفالته و همچنین دکل‌های مخابراتی و ارتباطات هیچ مشکلی ندارند و مسوولان نیز توجه خاصی به مردم غیور منطقه دارند و آنچه این روستا را از روستاهای دیگر اشکورات متمایز ساخته روح طبیعت زیبا و فصول خشک و خستک و بهاری و تابستانی پاییزی و حتی زمستانی است در تمام فصول سخت خدا شامل حال مردمان منطقه می‌شود و جا دارد که مسوولان ثبت میراث فرهنگی کشور سری به بهشت گمشده اشکورات روستای تاریخی درگاه (لوسن) بزنند و بعد از این در ثبت آثار به جا ماندنش کوشا و بذل توجه خاصی بنمایند.

شهر بیرجند به عنوان مرکز استان خراسان جنوبی از شمال به شهرستان قائنات، از شرق به کشور افغانستان (با ۱۴۰ کیلومتر مرز مشترک) از جنوب به شهرستان نهبندان و استان کرمان و از مغرب به شهرستان‌های فردوس و طبس محدود است. کشاورزی مهمترین شغل ساکنان بومی این منطقه است که مهمترین محصولات آن شامل زعفران، زرشک، عناب، آلو است که در کنار صنایع بومی فرش بافی و تولید صنایع دستی محلی، مشاغل سنتی مردم منطقه را ایجاد کرده است. دامداری نیز میراث اقتصاد سنتی مردم این ناحیه است و از گذشته‌های دور پرورش بز، گوسفند، گاو و شتر رکن اساسی زندگی آنان را تشکیل داده است. ناحیه‌ای که بیرجند جز کوچکی از آنرا تشکیل می‌دهد «قهبستان» (کوهستان – کهبستان) نام داشت و در مسیر حوادث تاریخی جایگاه نسبتاً مهمی یافته است. این ناحیه از یک سو به دلیل کوهستانی بودن، پناهگاه فرقه‌هایی نظیر اسماعیلیان بوده است و از سوی دیگر به دلیل خشکی اقلیمی و وجود بیابان‌هایی که به آب و هوای شبه جزیره عربستان شابهت دارد، مورد توجه قبائل عربی که برای فتوحات خراسان و مواراالنهر به این ناحیه مهاجرت کرده بودند قرار گرفت و به همین روستاهای عرب نشین در جنوب بیرجند وجود دارد.

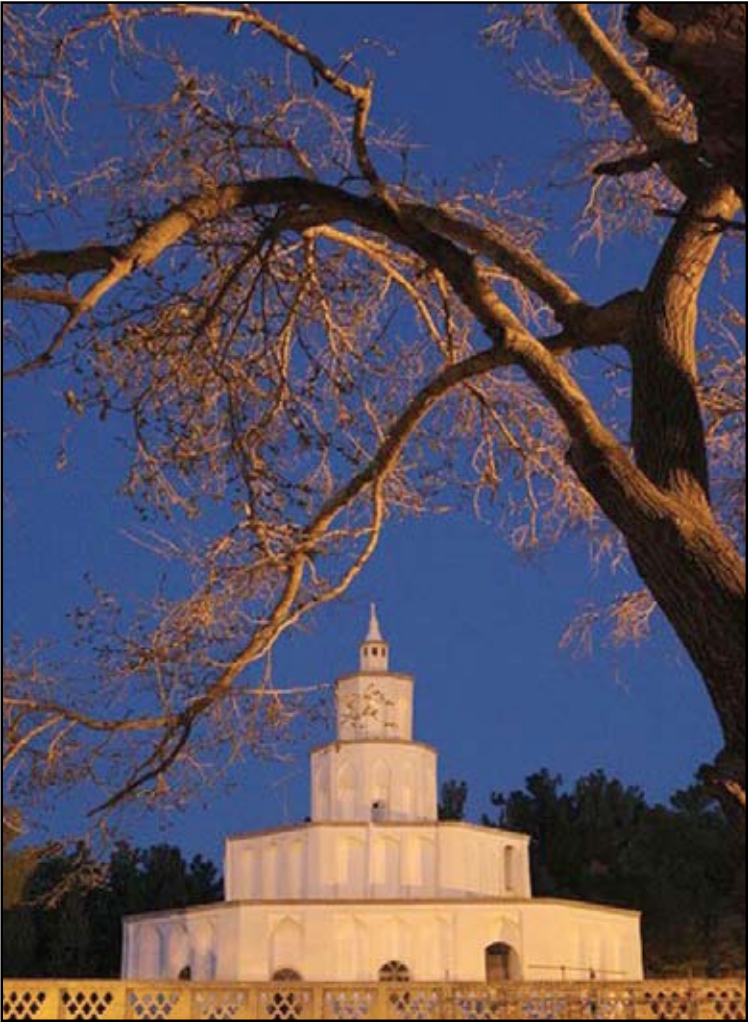
بافت تاریخی بیرجند هسته مرکزی شهر بیرجند را تشکیل می‌دهد و از جمله بافت‌های تاریخی مهم در منطقه کوپری ایران است. این بافت دارای قلعه، خانه‌های مسکونی، آب‌انبار‌ها، مسجد‌ها، معابر عمومی، میدان‌ها، حسینیه‌ها و تکیه‌ها، مدرسه‌ها، حمام‌ها، قنات‌ها و چند بازار و کاروانسرا است. برخی از این عناصر به مرور زمان کارایی خویش را از دست داده و از بین رفته اند. بیشتر ساخت و سازهای بافت تاریخی بیرجند مربوط به دوره قاجار و حکومت خاندان علم در این منطقه است و نمونه‌های ارزشمندی از آثار معماری ملی به ثبت رسیده اند. در طی گسترش شهر بیرجند در سالهای اخیر، بافت تاریخی آن دست خوش تغییرات گسترده‌ای گردید و چهره تاریخی آن متحول گردیده است. برخی از مراکز دیدنی این بافت که هنوز سلامت نسبی خود را حفظ کرده است شامل ارگ کلاه فرنگی، مجموعه عمارت و باغ اکبریه، مجموعه باغ شوکت آباد، باغ و عمارت رحیم آباد، قلعه پایین شهر، حسینیه نواب، آب انبارهای قدیمی، خانه پرولی، بخندان شوکت آباد، حمام شوکتیه، آب انبار حاج ملک، مدرسه علمیه معصومیه می‌شود. بیرجند مرکب از دو واژه «بیر» و «جند» است. پیرامون بیرجند دو وجه تسمیه احتمالی از سوی مردم منطقه نقل شده است و آن اینکه بیرجند یعنی مکانی که دارای چاه آب باشد، چرا که «بیر» همان «بئر» عربی به معنای «چاه»

میراث سبز

تته روزنك

يكشنبه ۱۳ اردیبهشت۱۳۸۸ه‍.شجمادی‌الاول ۱۴۳۰

بیرجند، گوهری در کویر

و «جند» هم پسوند مکانی است. وجه تسمیه دوم که از سوی اهالی محلی مطرح شده است این است که شخصی به نام بیژن با خفر چاهی در این نقطه سنگ اولیه بنای این آبادی و شهر را گذاشت و با این احتمال می‌توان گفت که بیرجند تصحیح شده بیژن کند است. اما واژه بیرجند در اصل برکند یا بر کند بوده که عربی شده آن «برجند» است. «بر» به معنای نیم، نصف و «گند» به معنی شهر است. زبان مردم این شهرستان فارسی است که با لهجه‌های محلی متفاوت تکلم می‌کنند و به نظر می‌رسد که لهجه ساکنین این شهر با مردم شیراز و کرمان شباهت نزدیکی داشته باشد. لهجه بلوچی را نیز در قسمت‌های جنوب شرقی و زبان عربی را در نواحی جنوب این شهرستان می‌توان یافت. مردم این منطقه مسلمان و اکثرا شیعه مذهبند و مذهب تسنن نیز در روستاهای بخش شرقی مانند یجد، فورگ در میان طبس مسینا و گزیک رواج دارد. از نظر علمی و فرهنگی بیرجند یکی از مراکز مهم علم و ادب در ادوار مختلف تاریخ محسوب می‌شده است و بزرگانی چون محتشم قهبستانی

فضه محمودی

وسیعی از جمعیت و نقاط روستایی شهرستان را در دامن خویش گرد آورده‌اند. کشفیات اخیر در دشت‌های این ناحیه، نکات روشنی را در شناخت پیشینه تاریخی این ناحیه عرضه نموده که سابقه تاریخی بیرجند را نشان می‌دهد. این کشفیات نشان دهنده سنگ نگاره‌هایی است که بر روی صخره به نام لاخ نزار نزدیک روستای کوچ از توابع بخش مرکزی بیرجند حکاکی شده است. این سنگ نگاره‌ها شامل ۲۸ کتیبه با ۱۰ صورت انسان و ۹ نقش حیوان است که در ابعاد ریزی بر صفحات صاف سنگ نگاشته شده‌اند. بیرجند در دوران معاصر نیز به دلیل موقعیت خاص خود در رقابت بین روس و انگلیس در ایران عصر قاجار و حکومت خاندان خزیمه در این منطقه، شاهد نوسازی‌هایی بود از جمله ایجاد اولین شبکه آبرسانی و فرودگاه نظامی که هنوز این میراث باقی مانده است. همچنین مدرسه شوکتیه کمی پس از تاسیس دارالفنون تهران و رشدیه تبریز در بیرجند تاسیس شد. به دنبال آن مزارسی در دشت بیاض، نهبندان، سریشه، خوسف و دبستان خترانه شوکتی در بیرجند افتتاح گردید. مدرسه قدیمی معصومیه محل تحصیل اغلب مشاهیر بیرجند بوده است. در شهرستان بیرجند با بیش از نود سال سابقه بیش از یکصد هزار نفر دانش آموز تعلیم و تربیت یافته‌اند. بیرجند به عنوان قطب دانشگاهی شرق کشور از امکانات آموزشی عالی خوبی برخوردار است و در حال حاضر ۱۴ هزار دانشجو در ۹ دانشگاه و مرکز آموزش عالی مشغول تحصیل می‌باشند که بالاترین تراکم دانشجویی در سطح کشور را به خود اختصاص داده است.

در بیرجند مردها از عرقچین یا کلاهای نمدی که دور آنها شالهای سیاه و زرد یا سفید (لمبوته) پیچیده می‌شود استفاده می‌کنند. شال‌ها زیر چانه و بالای سر بسته می‌شوند. پیراهن بلند و گشادی، زیر جلیقه (جلیسقه) و روی این جلیقه کتی بی یقه، پوشیده می‌شود. شلوارهای مردان و زنان مشابه است. جوراب‌ها از پشم در رنگ‌های مختلف بافته می‌شود و ساقاها مثل هر جای دیگر استان، با نواریهایی پیچیده می‌شوند. هنگام کار تکه‌ای پارچه (پلا پیچ) دور مچ‌ها بسته می‌شود. کفش‌ها از چرم یا لاستیک است و کفش‌های پلاستیکی به «چپت» معروفند. کفش‌هایی با زیره‌های پشمی (کتراک) در مزارع پوشیده می‌شود. زنان روسریهایشان را زیر چانه گره می‌زنند، یا با سنجاق‌هایی در زیر دستمال سر آبریشمی می‌بندند، پیراهنشان را که از نخ ساده رنگ شده است و دقیقاً تا بالای زانوها می‌رسد روی دامنه‌ای بسیار بلند می‌پوشند. این دامنها گاهی هم روی زمین کشیده می‌شود. زنان در مراسم عروسی و سایر جشن‌ها کفش‌هایی به نام «رسی» به پا می‌کنند. این ترکیب فرهنگی مردم منطقه با شرایط طبیعت محیطی‌شان نشان از تلاوم هویت فرهنگی مردمانی دارد که شهرشان گوهری در کویر شرق ایران است.

سروهای چند هزار ساله مهمویی

مملو از دانه سررو یا هم زمان یا کرده افشانی درخت بوده است. از جمله برنامه‌های همیشگی زنان روستا که کم و بیش در حال حاضر هم ادامه دارد پرگزاری دعای مشکل گشاست که معمولاً بعد از برآورده شدن حاجت و یا نذر انجام می‌شود، به طوری که حاجت گیرنده مقداری نخودچی، کشمش، شکلات و امثال آن را با هم مخلوط می‌کند و همراه با سایر زنان در محل درختان سررو روستا و با خواندن دعای مشکل گشا، شیرینی و خوردنی‌های تمیبه شده را بین افراد تقسیم می‌کنند.
با توجه به قدمت تاریخی این درختان و جایگاه معنوی آن بین اهالی لازم است سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری نسبت به حفاظت از این درختان کهنسال و مصونیت آن‌ها در برابر خشکسالی، کانال کشی، آتش سوزی و سایر خسارات احتمالی جدیت بیشتری به عمل آورند. در سالهای اخیر تلاش گسترده‌ای برای زودودن خرافات از باورهای روستائیان ساداهدل و پاک ثبت درباره این‌گونه آثار طبیعی شده است که این اتفاق با گسترش آموزش و ایجاد امکانات رفاهی (دارو و درمان و بهداشت و…)و محقق خواهد شد.

معرفی آثار میراث جهانی ایران در سال ۲۰۱۱

با یادآوری این‌که در اجلاس سال ۲۰۰۹ میلادی یونسکو، پرونده‌ی سازه‌های آبی – تاریخی شوشتر بررسی می‌شود، ادامه داد: باید مشخص کنیم که چه پرونده‌ای را در نظر داریم برای ثبت در سال ۲۰۱۱ میلادی ارایه کنیم. اکنون چند اثر درحال بررسی و مطالعه‌اند، البته باید شورای سیاست‌گذاری ثبت برای این کار تشکیل و پس از آن، تصمیم‌گیری شود. وکیل افزود: از جمله‌ی این آثار به روستای تاریخی میمند، بافت تاریخی یزد، کبند قابوس و پل‌های تاریخی می‌توان اشاره کرد. پرونده‌ی اثری را که امسال تکمیل کنیم، برای سال ۲۰۱۱ میلادی در اجلاس یونسکو مطرح می‌شود.

شهر و روستا

معماری

معماری پایدار ایران در رم

بیژن روحانی

موزه هنرهای شرقی رم، میزبان نمایشگاهی در مورد معماری ایرانی است. این نمایشگاه که در هفته گذشته با نام «معماری پایدار» آغاز شد به مدت یک ماه ادامه خواهد داشت و در آن بیش از پنجاه اثر معماری ایرانی همراه با عکس، نقشه، توضیحات و نمایش فیلم و اسلاید به بازدیدکنندگان معرفی می‌شود. هدف اصلی از نمایش این آثار نشان دادن چگونگی انطباق معماری سنتی در ایران با اقلیم و طبیعت و نحوه غلبه کردن انسان بر مشکلات ویژه‌ای است که در هر بخش از این فلات پهناور وجود داشته است. تمرکز اصلی این نمایشگاه به طور عمده بر معماری پهنه مرکزی ایران و شهرهای حاشیه کویر و بیابانی است.استافتانو روسو، معمار ایتالیایی که نمایشگاه بر اساس ایده‌ها و تحقیقات او در ایران شکل گرفته است، به معرفی فنون و روش‌هایی سنتی می‌پردازد که ایرانیان از گذشته‌های دور برای آسنان کردن زندگی در مناطق مرکزی و بیابانی ایران به کار برداند. روش‌هایی که بر گرما، خشکی، کم آبی و طبیعت خشن غلبه کرده و فضاهای ساخته شده را در شهرهای کهن به مکان‌هایی دلپذیر برای زندگی و آسایش تبدیل کرده است. این معمار ایتالیایی با همین دیدگاه به معرفی عناصری چون ایوان، بادگیر، ساباط، قنات، حوضخانه، حیاط مرکزی، آب انبار و پنجال در معماری ایرانی پرداخته است.عناصری که همه آن‌ها ضمن انطباق با محیط اطراف و بهره گرفتن از مصالح موجود در طبیعت پیرامون، دشواری‌های زندگی در مناطق کوپری و بیابانی را آسان

می‌ساخته‌اند در دهه‌های اخیر و به خصوص از اواسط دهه هفتاد و هشتاد میلادی، معماری پایدار مورد توجه بخشی از معماران امروزی نیز قرار گرفته است.

در مباحث نوین معماری پایدار سعی بر آن است تا از اثرات منفی معماری جدید بر محیط زیست کاسته شود و در عوض با به کارگیری مواد و مصالح همگون با محیط و طراحی ویژه اقلیمی در مصرف انرژی صرفه جویی به عمل آید.یکی از الگوهایی که امروزه مورد توجه برخی از معماران جدید از جمله استافتانو روسو، معمار ایتالیایی، و دیگر همکاران او قرار گرفته، تجربیات معماری گذشته در مناطق مختلف دنیااست.ایران به دلیل سابقه طولانی در معماری و همچنین شرایط ویژه اقلیمی، محل مناسبی برای رشد و توسعه شیوه‌ها و فن آوری‌هایی بوده است که قابلیت انطباق با محیط پیرامون خود را داشته‌اند.برخی از عناصر معماری سنتی ایران هم اکنون در طراحی‌های جدید معماری مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

از جمله «بادگیر» که در تعدادی از پروژه‌های استافتانو روسو با معماری جدید تلفیق شده است. بخش دیگری از نمایشگاه به معرفی نحوه استفاده ایرانیان از انرژی‌های موجود در طبیعت مانند آب و باد اختصاص یافته است.معرفی سازه‌های آبی شوشتر و آبشارهای باستانی آن و همچنین آسباده‌ها یا آسیاب‌های بادی در منطقه خراسان جزو این ساختارها هستند.نمایشگاه سعی کرده تا مخاطبان ایتالیایی خود را دورن خانه‌های ایرانی در یزد و کاشان ببرد و به آن‌ها نشان دهد در منطقه‌ای چنین گرم و خشک چطور حیاط مرکزی با پنجه بندی‌هاییش در تلطیف هوای درون خانه موثر بوده است.در معماری سنتی این منطقه همه چیز در خدمت تحمل پذیر کردن شرایط اقلیمی است.

از کوچک‌ها و ساباط‌ها تا تقسیم بندی فضاهای درونی خانه‌برای استفاده در فصل‌های متفاوت سال. حتا خشت و گل و کاه‌گلی که روی سقف‌ها و دیوارها را می‌پوشانند، علاوه بر نقش‌های اصلی خود، به عنوان عایق نیز عمل می‌کنند.نمایشگاه همچنین در بخش مهم- دیگری به معرفی تعدادی از مساجد و سایر بناهای تاریخی در شهرهای مرکزی ایران می‌پردازد. کاروانسراها، حمام‌ها و مدارس از جمله این بناها هستند در هر کدام از این بناهای عمومی نیز بر معرفی شیوه‌های معماری پایدار و اقلیمی تأکید شده است. بسیاری از این بناها امروز تغییر کاربری یافته‌اند و به صورت مکان‌هایی برای جلب گردشگر و توریست در آمده‌اند. همزمان با برپایی نمایشگاه، کتابی نیز با عنوان «معماری پایدار در فلات قاره ایران» به زبان ایتالیایی منتشر شده است که به طور مفصل‌تر معماری و شهرسازی نواحی مرکزی ایران را معرفی می‌کند.در برگزاری این نمایشگاه نهادهایی همچون موسسه شرق‌شناسی ایتالیا، اداره حفاظت از میراث فرهنگی رم و استان لاتزیو، شورای سیاست‌های فرهنگی شهرداری رم،انجمن معماران رم و رازینی فرهنگی ایران با یکدیگر همکاری داشته‌اند.